

Píše Michal Topor

(E*forum, 19. 03. 2014)

Bronislava Rokytová se knihou **Dost tichého šepotu. Exilová výtvarná scéna v Československu (1933-1939)**, kterou vydal Památník národního písemnictví v roce 2013, pustila na pole, jemuž se dotud takto soustředěné, velkoryse vybavené pozornosti nedostalo. Již v tom ohledu představuje její práce dílo průkopnické, spočívajíc navíc především v re/konstrukci zázemí, vazeb a osudů, dnes obtížně doložitelných, dopátratelných. Řada z těch, kteří pro únik z nebezpečných zón Evropy (autorka se deklarovaně věnuje výhradně exulantům z německojazyčných oblastí, z Německa, případně z Rakouska, srov. s. 96) zvolili v průběhu třicátých let právě Československo, se konce války nedožila, stejně jako mnozí, kteří zde imigranty podporovali – což ovšem v podstatné části byli vedle českých, oba jazyky ovládajících prostředníků (opakovaně a objeveně exponován je v tomto směru např. někdejší šéfredaktor deníku Prager Presse Arne Laurin) čeští Němci (ze zvyrazněných: Hella Guthová, E. E. Kisch, Maxim Kopf, Ernst Neuschul, Wolfgang Schlosser, Hugo Steiner-Prag, Fritz Taussig/Bedřich Fritta/, Karel Vogel, Franz Carl Weiskopf). Někteří z nich (zde Neuschul a Steiner-Prag) se do rodného kraje vrátili po nástupu nacistů k moci v Německu, vyhlazovací politika je v Československu ovšem dostihla také, jen o něco později. Zbytky německé menšiny byly – až na výjimky – po válce poznamenány politikou odsunu, a to do značné míry a na dlouhá léta i ve smyslu historiografickém: vytěsněny na okraj, ba za něj.

Výklad usiluje obecně postihnout proměňující se dějinně-politické pozadí (srov. také chronologicky vystavěný výčet důležitých událostí, s. 172-173), kriticky představit podmínky a možnosti emigrantské existence. Evidence záchytných spolků, iniciativ a platform publikace a spolupráce se i dále v portrétech jednotlivců sbíhá s výměry legislativních opatření a úředních praktik, jež životní (tj. zejména pracovní a politické) příležitosti exulantů razantně omezovaly, znesnadňovaly.

Výsledkem detektivní práce je – navzdory celkově spěchavé, přerývané struktuře textu – soubor sice nutně torzních, nicméně do budoucna velice užitečných profilů, vyrůstajících v interakci úředních záznamů, dostupných a identifikovaných výtvarných prací (jejich reprodukcí a interpretací) a dalších svědectví: pojednání jsou mj. Erich Godal, Margarete Grossner-Klopfleischová, Raoul Haussmann, Elias Katzer, Kurt Lade, Karl Nolde, Anne Marie Romahnová, Emil Stumpp, Günther Peter Wagner, Heinz Worner, Ludwig Wronkow, Dorothea Wüsten-Koeppenová, Johannes Wüsten (práce označoval i pseudonymem Peter Nikl) či Arnold Zadikow. Jen někdy – v souvislostech s československým působením Oskara Kokoschky, Thomase Theodora Heina či Johna Heartfielda – se přitom bylo lze spolehnout na existující sekundární literaturu, a i zde

nezbylo autorce než se smířit s mezerami, které její práci přetrvávají, což ještě víc platí pro další nástiny – tajemstvím zůstala kupříkladu dál obestřena totožnost ilustrátora a karikaturisty označovaného Bert. Scelení představy nakonec pomáhá jednak tabulka přehledně zaznamenávající období působení toho kterého výtvarníka v Československu, jednak připojený jmenný rejstřík, až na drobnosti spolehlivý; zásadním postavám byl krom toho vyčleněn soubor orientujících medailonů – a to včetně několika českých umělců (František Bidlo, Emil Filla, Josef Čapek, Josef Gočár, Adolf Hoffmeister, Zdeněk Kratochvíl, Josef Lada, Ondřej Sekora, F. X. Šalda), jejichž cesty se spoluprací či v podobě jiné podpory s trasami kolegů-emigrantů protnuly.

Lze jen litovat, že pozoruhodné grafické, obrazové výpravě neodpovídá vždy pečlivá redakční úprava. Text na řadě míst poškozují podivné lupy syntaktické (příklad za jiné: „postoj Německa na umění“, s. 114) i věcné (opravdu se berlínský ilegální měsíčník jmenoval „Odborář“, s. 141, pozn. 297?). To však neubírá knize na významu. Zvolený klíč povzbuzuje k nové všímavosti, vytváří kontext, zviditelňuje politické, sociální, institucionální a figurativní souvislosti ve výtvarných úkazech, rozptýlených v knižních výzdobách, v popředí i ústraní dobových periodik, v efemérních výstavních událostech a jinde, fenomenalizuje pole dotud spíše přehlížené a fragmentárně uvědomované.